

Kommisjonsrapport etter skyteulykke med GMG 40 mm i Afghanistan 25 mai 2011

1 Bakgrunn

Mandag 23 mai 2011 dro deler av PRT MAIMANAH ut på en operasjon til distriktet ALMAR i FARYAB provins.

Bakgrunnen for oppdraget var en tidligere IED-hendelse (Improvised Explosive Device – improvisert sprengladning) i ALMAR hvor lokale i ettertid hadde observert ledninger i det området som var ryddet, og varslet dette. Gjennom oppdraget skulle dette klareres. Oppdraget ble løst sammen med Afghan National Security Forces (ANSF).

Etter at oppdraget var løst, og styrken hadde ryddet opp i Forward Operating Base (FOB) LIMA i ALMAR, skulle styrken forflytte seg til PRT-leiren i MAIMANAH. Morgenens 25 mai 2011 drev styrken med klargjøring før avmarsj. Ca kl 1047, under klargjøring av et granatmaskingevær (GMG) 40 mm, montert på IVECO, ble et vådeskudd avfyrt. Dette resulterte i at en sivil afghaner ble hardt såret og døde av skadene, og en sivil afghaner ble lettere såret.

På bakgrunn av hendelsen og med referanse til Kongelig resolusjon av 06 jan 1995, nedsatte sjef for Forsvaret operative hovedkvarter (FOH) en undersøkelseskommisjon som skulle gå gjennom hendelsen. Kommisjonsarbeidet har fulgt Instruks for rapportering og granskning av ulykker og hendelser i Forsvaret utgitt av FOH(K).

Fig 1 - Kartutsnitt

1.1 Kommisjonens mandat

Undersøkelseskommisjonen skulle:

- Bringe på det rene skadenes art og omfang, hendelsesforløp og årsak.
- Klarlegge hvilke lover, forskrifter, instruks eller ordre som gjaldt for den virksomheten eller det oppdraget hvor hendelsen inntraff.

- Uttale seg om hva som kan gjøres for å avverge liknende situasjoner i fremtiden.

Kommisjonen ble ledet av oblt Bjørn Robert Dahl, Hærens våpenskole (HVS), Militære erfaringer.

1.2 Kort oppsummering av kommisjonens arbeid

25 mai

- Kommisjonens leder ble uformelt kontaktet og forespurt om å lede kommisjonen.
- Kommisjonens leder foretok en innledende oppdragsanalyse.

26 mai

- Det ble anbefalt at kommisjonen, herunder leder, ikke reiste ned til Afghanistan all den tid to av medlemmene i kommisjonen var i området, i tillegg til at involvert personell returnerte til Norge 31 mai 2011 etter endt oppdrag.
- Kommisjonen ble nedsatt av sjef FOH.

01-03 juni

- Kommisjonsleder deltok på Mellomlanding¹ for PRT. Samtaler med involvert personell gjennomført.

09 juni

- Kommisjonsleder gjennomførte samtaler med personell fra stab PRT 17.
- Teknisk gjennomgang av det aktuelle våpenet ved Elverum tekniske verksted.

10 juni

- Skarpskyting med det aktuelle våpenet i Rena skytefelt. Testing av hypoteser.

23 juni

- Avlevering av rapport til sjef FOH.

2 Operasjonens bakgrunn og hendelsesforløp

2.1 Bakgrunn

Oppdraget som skulle løses under operasjonen i ALMAR var dekket av PRTets normalordre. Oppdraget var en klareringsoperasjon etter et funn av ledninger i et område hvor man tidligere hadde vært og ryddet en IED.

Tirsdag 24 mai startet styrken klarering fra ringveien, med utgangspunkt i ALMAR, og sørover

ca 5-600 m. Under denne operasjonen ble de beskytt og havnet i en TIC (troops in contact). TICen ebbet ut, og etter å ha gjennomført klareringsoperasjonen dro styrken tilbake til FOB LIMA i ALMAR.

2.2 Hendelsesforløpet rundt vådeskuddet

Onsdag 25 mai gjennomførte styrken møter med District Admininstrator og National Department of Security. Etter møtene klargjorde de for avmarsj.

- KI 1042
meldte styrken at de var i ferd med å forlate FOB LIMA og sette i marsj mot Maimanah.
- KI 1042 – 1046
siste klargjøring før avmarsj.

¹ Mellomlanding er et tiltak som er iverksatt i forbindelse med hjemkomst etter utenlandsoperasjoner for å lette overgangen til hverdagen hjemme.

Skytter på GMG 40 mm tok på seg personlig utrustning og gikk opp i tårnet for å klargjøre avdelingsutrustningen. Under klargjøring av GMG 40 mm gikk våpenet av. En granat ble skutt ut og traff en vegg på et sanitæranlegg og gikk av. Rett under innslagspunktet holdt to afghanske rørlegger på med et arbeid. Begge ble truffet av fragmenter fra granaten.

Da personellet i den norske enheten forsto hva som hadde skjedd iverksatte de behandling på de to afghanerne, samtidig som evakueringsstøtte ble anmodet fra PRTet.

- KI 1047-pågående
Personell jobbet med de to sårede afghanerne. 1 ble klassifisert kat A, (det vil si umiddelbart behov for livreddende behandling) og 1 ble klassifisert kat B (det vil si behov for kirurgisk inngrep eller medisinsk behandling, men hvor tilstander ikke blir livstruende av å vente litt) og etter en stund kat C (det vil si pasient med relativt små skader).

Afghanerne jobbet for et lokalt firma som rørleggere og var leid inn for å utføre et arbeid på et sanitæranlegg i leiren.
- KI 1048
PRT operasjonsrom ble varslet om vådeskuddet. I meldingen meldes det at det er to skadde afghanere.

Etter at ovennevnte handlinger var utført var det en del kommunikasjon mellom laget og PRT operasjonsrom i forhold til evakuering av personellet. Avdelingen på stedet klargjorde helikopterlandeplass og jobbet sammen med Afghan National Police (ANP).

Helikopteret som ankom var amerikansk, og av typen Blackhawk. De tok med seg den sårede pasienten og hans overordnede. Den døde ble kjørt til den lokale klinikken i ALMAR.

3 Våpenet og ammunisjon GMG 40 mm

3.1 Beskrivelse av våpenet

GMG, 40 mm x 53 er et støttevåpen montert på kjøretøy eller på trefot på bakken. GMG avfyrrer 40mm høyhastighets sprenggranater, med minimal rekyl. Systemet er presist ut til 1500 meter, mens maksimal rekkevidde er i overkant av 2000 m. Granatene leveres i bokser med lenkede granater. Våpenets virkemåte kan karakteriseres slik:

- Avgir både automatisk ild og enkeltskudd.
 - Avfyring skjer ved hjelp av en avtrektermekanisme som betjenes enten av en dobbel avtrekker – en på høyre og en venstre side av bakstykket, eller av en avtrekkerarm som sitter på høyre håndtak på overlavetten.
 - Tilførsel av patroner skjer fra et patronbelte med fra venstre side av glidekassen.
-

Fig 2 – GMG 40 mm

3.2 Teknisk inspeksjon av våpenet

Torsdag 09 juni 2011 ble det gjennomført en teknisk undersøkelse av våpenet. Våpenteknisk personell gjennomførte inspeksjonen.

Våpenet ble pakket ut av bobleplast. Deretter ble det foretatt en visuell kontroll for å se etter skader og feil. Det ble konstatert at våpenet mest sannsynlig ikke var pusset etter hendelsen, da det var tydelige rester etter støv og sand. Ingen skader eller feil ble avdekket.

Våpenet ble atskilt i følgende hoveddeler:

- Glidekasse, komplett m/tilbringerrampe og patronstopper,
- Lokk, komplett m/lokkbolt,
- Topplukk komplett,
- Ladeenhet, komplett, m/øvre og nedre låsebolt,
- Pipe, komplett.

Kommisjonen kan ikke se at det var tekniske feil eller mangler ved våpenet som kunne ha forårsaket den ufrivillige avfiringen av våpenet.

3.3 Ammunisjonstypen

Granaten som ble brukt har typebetegnelsen "Patron, 40 mmx53, HE-T/SD. Kaliberet er 40mmx53mm og HE-T/SD står for High Explosive-Tracer/Self Destruct, en sprenggranat med sporlys og selvdestruerende brannrør. Ammunisjon er tyskprodusert.

Ammunisjonen er utstyrt med en rotasjonssikring og er ikke armert før tidligst 18 m ut i banen. Selvdestruksjonen inntreffer etter ca 18 sekunder. Patronen er utstyrt med sporlys og vil ved destruksjon spre 1450 fragmenter.

Gitt tekniske data for armering av granaten, avstand fra våpen til treffpunkt (40,5 m), studier av bilder fra skadestedet og samtaler med personell fra styrken og Forsvarets ammunisjons- og eksplosivskole, kan kommisjonen med stor grad av sannsynlighet trekke den konklusjonen at granaten var armert og detonerte ved treff i veggen.

4 Utdanning og trening

Hærens våpenskole (HVS) har utarbeidet et utdanningsprogram for GMG 40 mm. Utdanningsprogrammet anbefaler 40 timer til gjennomføringen og går inn på

våpenkjennskap, ildhåndgrep og betjening, før det gjennomføres skarpskyting, vedlikehold og test av standpunkt.

Etter denne opplæringen skal bruker være sikkerhetsmessig i stand til å motta videre utdanning og trening i egen avdeling.

PRT 16 ble satt opp i forhold til utdanningsprogrammet for PRT. Programmet som ble fulgt under oppsettingen er Grunnleggende soldatutdanning (GSU) 2 og utdanningsprogrammet for PRT 16. Tiden stilt til rådighet for gjennomføring av trening var imidlertid knapp og avdelingssjef var avhengig av å prioritere hva det skulle utdannes i.

I utdanningsprogram PRT MMN, under våpentjeneste står følgende:

"Avdelingsvåpen skal ha to mann per lag som behersker våpenet, mens øvrig personell i enheten skal minimum kunne utføre bruk, behandling og 1. linjes vedlikehold under ledelse."

Når det gjelder utdanning på GMG var det ingen tilbakemeldinger til PRT-stab på eventuelle problemer i forhold til opplæring på systemet.

Kommisjonen er av den mening at treningen som ble gjennomført før deployering ikke anses som tilstrekkelig for at operatøren skulle kunne beherske våpenet godt nok. Bakgrunnen for dette er at våpenet var nytt for operatøren, og ble introdusert for avdelingen under oppsettingsperioden.

Under treningen i Norge ble det i all hovedsak fokusert på skyting, hvor nødvendigvis ildhåndgrep er en del av treningen, men mengdetrening på våpenkjennskap/-funksjonering og inndrilling av ildhåndgrep ikke er i fokus. Trening i teateret har vært fokusert rundt skarpskyting og vedlikehold av våpenet. Drilling på ildhåndgrep har ikke vært prioritert.

5 Mulige scenarier rundt vådeskuddet

Basert på hypoteser om mulige hendelsesforløp gjennomførte man skytetekniske tester av våpenet fredag 10 juni 2011.

Følgende forsøk ble gjennomført:

1. Normal skyting på enkeltskudd og på automat. Våpenet fungerte utmerket.
2. Våpenet ble forsøkt nedspent med lukket lokk etter at det var ladd. Ammunisjonen ble antent og våpenet avfyrt. Dette er helt normalt.
3. I og med at ammunisjonsbåndet tidvis lenkes lengre enn de normale 32 skuddene forsøkte man å se om et bånd på 42 granater ville funksjonere forskjellig. Vinkelen i forhold til innmating blir noe rettere, men dette gjør det enklere for ammunisjonen å gli inn. Imidlertid vil ikke ammunisjonen gli innover i matesystemet da tilbringermekanismen fungerte som normalt uansett vinkel på ammunisjonsbåndet.
4. Våpenet spennes gjennom ildhåndgrepet for lading, men sluttstykket hekter ikke i bakre stilling eller forsøkes nedspent. Under dette stoppes fremføringen av sluttstykket. Patronen kamres, og blir etter hvert delinket. Friksjonen i systemet gjør at sluttstykket ikke fortsetter ferden fremover før det provoseres gjennom risting i båndet, jobbing med lokket, tilsv. I og med at man har fått en delinking av patronen vil lokksikringen være opphevet gjennom sluttstykkets vandring fremover i glidekassen. Forsøkene viste at det var fullt mulig å få avfyring på denne måten. På grunn av at lokket er åpent i avfyringsøyeblikket vil også ammunisjonsbåndet falle ut av våpenet og ned på siden etter avfyring. Sluttstykket vil rekylere og henge seg opp i bakre stilling.
5. I tillegg ble det gjennomført et femte forsøk som gikk på at ammunisjonsbåndet ble matet for langt inn i våpenet med åpent lokk, og at man deretter tok ladegrep. Dette er et scenario som har vært erfart av andre brukere av våpenet, men som har

resultert i manglende funksjonering på våpenet. Våpenet og ammunisjonen kilte seg og resulterte ikke i omsetting av ammunisjonen.

5.1.1 Finsk vådeskuddsulykke med 40 mm GMG

Den finske kontingenten i Afghanistan har tidligere hatt et vådeskudd med GMG 40 mm, og kommisjonen har sett nærmere på dette.

Finnene har undersøkt sin sak, og beskriver hendelsesforløpet:

Skytter spent ned med granatbånd i våpenet mens han holdt igjen på ladearmen under fremføring. Dette medførte at sluttstykket lå med fjærbelastning på første granat i båndet. Han slapp deretter taket på våpenet og så en annen vei, mens han sto i luken på kjøretøyet. I det en annen av vognbesetningen slengte igjen døren gikk våpenet av. At døren ble slått igjen var nok til at det fjærbelastede sluttstykket fortsatte frem og førte granaten inn i kammeret og avfyrte skuddet.

Dette har finnene testet ved bruk av eksersergranater. Konklusjonen er at fjærstålet i granatlenkene kan holde igjen sluttstykket når det fremføres når det bremses med håndkraft (slippe ladearmen kontrollert frem). Det skulle lite ytterligere påvirkning til, for at båndlenkene separerte seg med den følge at sluttstykket fortsatte fremføringen av granaten, med påfølgende utløsning av tennstempleet mot tennhetten.

6 Lover, forskrifter, instruksjer og lignende som gjaldt for virksomheten og oppdraget da hendelsen skjedde

For å sette seg inn i hendelsen og operasjonen som ble gjennomført, samt finne ut hvilke dokumenter som ga føringer til virksomheten, har kommisjonen gått gjennom ordrer, direktiver reglementer, tekniske håndbøker og utdanningsprogram. I tillegg fikk kommisjonen en muntlig gjennomgang av operasjonen.

Direktiv for utøvelse av helse, miljø og sikkerhet (HMS) under operativ virksomhet m v i Forsvaret., ble fastsatt av Forsvarssjefen 31 oktober 2007. Dette direktivet skal ivareta systematisk arbeid med sikkerhets- og risikoforhold for å optimalisere yteevne og slagkraft, og derved minimalisere risiko for sykdom, skade, tap og ulykker under militære operasjoner i krig, krise, væpnet konflikt og fred. Direktivet var kjent av ledelsen i PRTet. Direktivet er overordnet UD 2-1 (Forsvarets sikkerhetsbestemmelser for landmilitær virksomhet) og skal blant annet minimalisere risiko for tap og ulykker i militære operasjoner. Det er gjennom direktivet fastslått at enhver sjef skal sørge for at undergitt personell får nødvendig opplæring og øvelse for å ivareta operativ HMS.

UD 2-1 – Forsvarets sikkerhetsbestemmelser for landmilitær virksomhet gjelder for all virksomhet og skal så langt som mulig følges også under operasjoner. Dagens utgave, 2010-2011, av direktivet har ingen spesifikke henvisninger til GMG 40 mm, men beskriver generelt behandling av alle typer våpen. I pkt 1.1.4 "Personellets ansvar og plikter" står det blant annet under den enkeltes ansvar og plikter" definert at den enkelte er alle som direkte eller indirekte i aktiviteten. Videre at ingen skal behandle våpen før den enkelte har fått tilstrekkelige kunnskaper og ferdigheter i trygg behandling og at hvis man mener seg uskikket at man skal melde fra til nærmeste overordnede.

Det finnes fire reglement for våpenet som danner grunnlag for utdanningsprogrammene. Disse tar blant annet for seg våpenkjennskap og skyteutdanning med skyterekker. Reglementene er produsert i 2010. Gitt det kommisjonen antar er et plausibelt hendelsesforløp synes ikke kommisjonen at det er beskrevet på en enkelt måte at om man med ammunisjonsbånd i våpenet, frivillig eller ufrivillig, slipper eller fører frem sluttstykket, vil skuddet gå av.

Det er utarbeidet 3 tekniske håndbøker for våpenet. Disse tar i all hovedsak for seg bruk, behandling, vedlikehold og deleoversikt for våpenet. Kommisjonen finner heller ikke i de tekniske håndbøkene beskrevet på en enkelt måte at om man med ammunisjonsbånd i våpenet, frivillig eller ufrivillig, slipper eller fører frem sluttstykket, vil skuddet gå av.

6.1 Delkonklusjon lover, forskrifter, instrukser og lignende

Operasjonsordren som var gjeldende for operasjonen regulerer ikke ildhåndgrep og er således ikke interessant i denne vurderingen.

Kommisjonen stiller spørsmål om sjefer på alle nivå fra oppsettingsperioden og til trening i teateret har sørget for at undergitt personell får nødvendig opplæring og øvelse for å ivareta operativ HMS, og på den måten har minimalisert risiko for skade, tap og ulykker under militære operasjoner i krig, krise, væpnet konflikt og fred.

Reglementene er for nye til at personellet skal kunne ha noe forhold til dette, men de tekniske håndbøkene har vært i effekt så vidt lenge at disse burde vært kjent. For begge deler mener kommisjonen at det ikke er helt enkelt å forstå våpenets virkemåte, og slett ikke at man ikke kan spenne ned våpenet med ammunisjonsbånd i våpenet.

7 Oppfølgingsrutiner overfor personellet

Kommisjonen har gjennomgått alle instrukser og SOPer PRT har for personelloppfølging ved alvorlige hendelser. Kommisjonen har i denne sammenheng avgrenset sin gjennomgang av instruksene til å vurdere hvorvidt de er av tilstrekkelig kvalitet og innhold for den aktuelle hendelsen.

Kommisjonens gjennomgang viser at PRT har gode rutiner for personellivaretagelse etter alvorlige hendelser. Det foreligger instrukser for alle nivåer av organisasjonen som spesifiserer hvilke tiltak som skal gjennomføres til hvilken tid, på hvilket nivå og i hvilken rekkefølge.

Både umiddelbart i etterkant av ulykken og i dagene som fulgte frem til redeployering til Norge var det et eksplisitt fokus fra ledelsen i PRT på at de involverte skulle sikres god oppfølging og ivaretagelse. I forbindelse med redeployering ble den involverte part tatt imot av stressmestringsteam under "mellomlanding" for debrief, hvor han ble gitt oppfølging på stedet. Det ble også gjort avtale om videre oppfølging, både fra stressmestringsteam og iverksatt tiltak fra den involvertes hjemmeavdeling for å sikre best mulig oppfølging og ivaretagelse.

Kommisjonens vurdering er at personellivaretagelsen i forbindelse med ulykken har vært i henhold til gjeldende instrukser og SOPer. Kommisjonen finner at PRT på en god måte har ivare tatt de involverte parter inntil fag tjeneste og hjemmeavdeling overtok ansvaret ved redeployering til Norge.

Familien til den avdøde afghaneren har fått økonomisk støtte fra Norge, via PRT. Dette ble initiert tidlig etter hendelsen.

8 Konklusjon og anbefalinger

8.1 Konklusjon

Kommisjonen har ikke funnet feil på det aktuelle våpenet og ammunisjonen, eller ved ildhåndgrepene slik de er beskrevet i reglementer og håndbøker.

Den direkte årsaken til vådeskuddet skyldes brukerfeil da skytteren håndterte våpenet på en måte som ikke er i henhold til ildhåndgrepene, slik disse er beskrevet i reglementene og håndbøkene for våpenet. Kommisjonen mener å kunne anta at skytter forsøkte å spenne ned våpenet med ammunisjonsbånd i våpenet mens han holdt igjen på ladearmen under fremføring. Dette medførte at sluttstykket lå med fjærbelastning på første granat i båndet. I det skytteren åpnet lokket på våpenet og forsøkte å ta ut ammunisjonsbåndet, ble friksjonen så liten av en granat ble fremført i kamret, sluttstykket fortsatte sin vandring fremover og på den måten ble tennstempelfjæren utløst og antente granaten.

Saken har vært etterforsket av Militærpolitiet og er oversendt Krigsadvokaten i Nord-Norge som påtalemyndighet.

De bakenforliggende årsaker til vådeskuddsulykken er koblet til utdanning, utdanningsdokumentasjon og kvalitetssikring av utdanningen. Kommisjonen konkluderer med at opplæringen gitt gjennom operasjonsspesifikk trening og trening underveis ikke var tilstrekkelig for at man kan si at verken primærskytter eller sekundærskytttere, var godt nok utdannet og trent i bruken av systemet og på den måten ikke behersket våpensystemet tilstrekkelig.

Kommisjonens vurdering er at personellivaretakelsen i forbindelse med ulykken har vært i henhold til gjeldende instruks og SOPER. Kommisjonen finner at PRT på en god måte har ivarettatt de involverte parter inntil fag tjeneste og hjemmeavdeling overtok ansvaret ved redeployering til Norge.

8.2 Anbefalinger

Krav til minimumsopplæring på materiellet må beskrives og følges.

Det anbefales at deler av reglementene og håndbøkene revideres. I reglementene er det rom for å beskrive våpenets virkemåte noe bedre, i tillegg til at det må presiseres at våpenet ikke kan spennes ned med ammunisjonsbåndet i. Det sistnevnte må også presiseres bedre i håndbøkene.

All utdanning må kvalitetssikres og rapporteres slik at dette er sporbart. Dette gjelder fra enkeltmanns nivå og opp til avdeling.

Eventuelle disiplinære eller strafferettslige reaksjoner i forhold til skytteren vil bli avgjort av påtalemakten.

Oslo, 17 aug 2011

Bjørn Robert Dahl
Oberstløytnant
Kommisjonsleder